

משא"כ כאן הזריעה היתה באיסור אלא שנעשתה בשוגג. וא"כ ההשקאה אסורה משום שהיא מתייחסת למעשה הזריעה. ונהי דעכשיו כשמשקה מטרתו לצורך עקירה, אך ההשקאה באה לקיים זריעה שהינה באיסור! מיהו הדעת נוטה להקל כיון שיש כאן הרחקה דאורייתא. (ומסתבר שהשקאה אינה מדין קיום אלא תולדת זריעה ע"י להלן סי' ל"א וא"כ יש לראותה כזריעה ממושכת).

שאם המתנתו באה לתועלת העקירה לא חשיב ניחא ליה ולא עובר.

מיהו להשקות בידים צ"ע. ואולי י"ל דדמי למשקה לצורך השחתה. דבמשנה מצינו שאם זרע פשתן לצורך השחתה — מותר. וא"כ ה"ה בנד"ד, דאע"ג דהשקאת כלאים היא כמנכש ואסורה מדאורייתא, כאן אינה לצורך גידול כלאים אלא אדרבה לצורך עקירתם. מיהו יש לחלק קצת בין הדברים, דזריעת פשתן מעיקרא הינה להשחתה,

סימן כז

כלאים בין בטטה לתפו"א*

שבטטה ותפו"א שני מינים הם. ואע"פ שיש דמיון מסוים בפרי, וגם בערבית קורים לתפו"א "בטטה" לא קרב זה אל זה לא בטעם ולא בצורת העלים וגם צורת הפרי וטעמו שונים. ועפ"י חכמת הבוטניקה אלה הן שתי משפחות שונות לחלוטין זמ"ז. וא"כ יש צורך לדלל את תפוה"א ואסור לקיים את השדה כמות שהוא.

ב. מיהו מאחר שאין להם ידים עובדות וקשה להם לשכור פועלים יש לדמות את דינם לאמור במשנה במס' כלאים (פ"ז מ"ו): "האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו ואפי' במועד. עד כמה יהא נותן לפועלים? עד שלישי. יתר מכאן קוצרו כדרכו והולך אפי' לאחזר המועד". משמע מכאן שמי שאינו יכול לשכור פועלים כדי לעקור את הכלאים מכרמו נחשב לאנוס ואינו עובר על איסור

שאלה

שדה היה זרוע תפוחי אדמה ולאחר גמר הגידול דיסקסוהו וזרעוהו בטטות ועתה השדה משובש כולו בספיחי תפו"א בכמות גדולה, הרבה יותר מאחד חלקי כ"ד האם מותר להם לקיים את הבטטות? המדובר הוא בקיבוץ צעיר וקטן בלב רצועת עזה שעבר עתה משבר קשה ע"י עזיבה פתאומית של חמש משפחות (בקיבוץ כולו היו כ-15 משפחות וכ-20 רווקים) ואין להם כח אדם לעשב את ספיחי תפוחי האדמה, וגם מצבם הכלכלי קשה ואין להם יכולת לשכור פועלים לשם כך ואפילו לא פועלים נוכרים. מה גם שהעסקת פועלים נוכרים באזור כזה בתקופה זו היא בעייתית.

תשובה

א. והנה ראשית כל יש לעמוד על כך

* שאלה מקיבוץ נצרים (תשמ"ז).

מינייהו סגי. ובנ"ד לד' הרמב"ם הם לא נהגו כדין שלא המתינו עד שהתליע, והשאלה היא אם עכשיו לראותם כאנוסים מאחר ופשעו בתחילה. והו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס שחייב. וגם מי שהתעצל ולא עשה מה שהיה מוטל עליו לעשות בזמנו ונאנס אח"כ נחשב לפושע.

עי' נמו"י (ב"ק פ"ב) בסוגיית אשו משום חציו שכתב בשם הרמ"ה שאם היה לאדם זמן להתפלל ולא התפלל בזמן מפני שסבור היה שישאר לו זמן לאחר שיגמור את עסקיו, ובין כך ובין כך עברה השעה, שאינו נקרא מזיד אלא שוגג, ומתפלל אח"כ שתי תפילות. והנמוק"י חולק על הרמ"ה וסובר שהוא נחשב לפושע כי חז"ל אמרו (שבת ט' ב') "לא ישוב אדם לפני הספר סמוך למנחה" וכו'.

ובשו"ע (או"ח סי' ק"ח ס"ח) נסק להלכה כהרמ"ה ולא כנמו"י. ועי"ש במג"א שהביא בשם האגודה שחלק על הלכה זו על סמך הגמ' בגיטין (ע"ד ב') שהלל תיקן שהמוכר בית בערי חומה ואינו מוצא את הקונה ביום האחרון ל"ב חודש (שהוא היום האחרון בו הוא יכול לגאול את ביתו) שיהא חולש מעותיו בלשכה ושובר את הדלת (של ביתו הנעול ע"י הקונה) ונכנס. ולמה להלל לתקן, הרי אונס ביום האחרון שמיא אונס? אלא ע"כ אונס ביום האחרון אינו אונס. והמג"א דחה ראיה זו ופירש מחצה"ש משום דאונס רחמנא פטריה אמרינן, חייביה לאחריני לא אמרינן. כי שם הוא מחייב את הלוקח. ועי' רעק"א שם שהלוקח נחשב כמי שקנה את הבית ועי" התשלום של המוכר הוא מפקיע את קנינו של הלוקח, ולכן אונס רחמנא חייביה לא אמרינן. וכ"כ הקצות בסי' נ"ב. ועי"ש בנתיבות ובמשו"ב נתיבות. והדברים ארוכים. אך הנחת היסוד של כולם היא

כלאים, שאינו אלא כשנעשה מרצונו, וכמבואר בכמה מקומות במס' כלאים (עיין פ"ה מ"ז-ז' ופ"ז מ"ז). מיהו בירושלמי שם נחלקו ר"ה ור"ש, ח"א עד שליש לשכר, וח"א עד שליש לדמים. ופירשו התוס' במסכת סוכה (ל' ב' ד"ה וקרקע) שמ"ד שליש לשכר סובר שאינו צריך לשכור פועלים ביותר משליש דמיהן, ומ"ד שליש לדמים צריך לשכור פועלים גם ביותר משליש דמיהן, עד שליש שוויים של כל הפירות. וא"כ בנ"ד למ"ד שהיה עליהם לשכור פועלים עד שליש שוויים של תפוח"א והבטטות, ומכיון שמחשבין לפי שליש הכרם והזרעים, ה"ה בנ"ד החישוב צריך להיות לפי הבטטה ותפוח"א.

מיהו יתכן שיש לחלק בין כלה"כ לכלאי זרעים. בכלה"כ שהכרם כולו נאסר, החישוב צריך להיות לפי ערך הכרם. שאם הוא רוצה למנוע את הנזק שייגרם לכרם עליו להוציא שליש מערך הכרם כדי שהכרם לא יאסר. אך בכלאי זרעים שאינם נאסרים בהנאה לכו"ע די למדוד לפי מחיר הפועלים ולא לפי ערך השדה.

אך אין נפ"מ לכל זה, כי להלכה פסק הרמב"ם כמ"ד שליש בשכר הפועלים (פ"ה מהל' כלאים הי"ב וכן בפהמ"ש הביא רק פירוש זה. וערדב"ז שכ' שהרמב"ם אינו מפרש כהתוס' והרע"ב ורוב המפרשים, שפירשו שהכוונה שליש מערך השדה, שזה לא מסתבר, אלא נחלקו אם שליש מלגאו או שליש מלבר). וא"כ י"ל שלא היו חייבים לשכור פועלים במחיר שלא יכלו לעמוד בו.

ג. והנה יל"ע בנ"ד מהמשנה בפ"ב מ"ג: "היתה שדה זרועה חטים ונמלך לזרועה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויהפך ואח"כ יזרע". וערמב"ם (פ"ב הל' י"ג) שבעיני תרתי התלעה והפיכה. ולד' הראב"ד שם בחד

משמע שרק במקום שא"א לחרוש ולהתליע
 אנו אומרים שאין חשד, אך במקום שאפשר
 לחרוש ולהתליע, החרישה וההתלעה הן
 מסלקות את החשד וממילא כשלא חרש
 והתליע יש חשד. ועי' כר"צ חלק ב' מאמרו
 של הגרא"ז מלצר, הו"ד בחוקות שדה
 להרח"ז גרוסברג הע' קכ"ב שגם חרישה
 והתלעה הן הוכחה לכך שאינו מעונין
 בתערובת, אפילו לדעת הרמב"ם. וא"כ אם

לא חרש והפך החשד נשאר בעינו.
 ה. ובנ"ד צ"ע, אם טעו באומדנא וסברו
 שההיפוך יספיק להשמיד את תפוח"א, אז
 אינם פושעים ונחשבים לאנוסים. אך אם
 התרשלו והתעצלו הם נחשבים לפושעים.
 ויש להוסיף לכך נקודה נוספת, כפי
 שנמסר ע"י מר יחזקאל ראב מרכז הגד"ש
 בעצמונה, התלעה לבדה אינה מועילה
 בתפוח"א אלא יש צורך לדסק לפחות ג'
 פעמים. ויתכן שחכמים לא חייבו לעשות
 מאמץ כה גדול, אלא די בגילוי דעת שאינם
 מעוניינים בכלאים. ובפרט שמצבם הכלכלי
 קשה יתכן שאין לראות בכך שלא דיסקו
 ג' פעמים רשלנות פושעת, אלא אי יכולת,
 ודינם כאנוסים וצ"ע.

ו. וחשבתי לפתור את הבעיה ע"י מכירת
 תפוח"א בעודם בקרקע לסוכן תפוח"א.
 ומכירה זו אינה הערמה, אלא אמיתית, כי
 כך נהוג בגידולים מעין אלו. ועי"כ יהיו
 תפוח"א שייכים לאחד והבטחות לאחר
 ובאופן כזה יתכן שאין כאן כלאים כמבואר
 ברמב"ם (הל' כלאים פ"ג הט"ז): "אבל אם
 היתה שדהו זרועה חטים מותר לחבירו לזרוע
 בצידה שעורים שנא' **שדך** לא תזרע כלאים,
 ואין האיסור אלא שיזרע **שדהו** כלאים ולא
 נאמר **הארץ** לא תזרע כלאים". ועיי"ש ראב"ד
 וכס"מ ורדב"ז.

וכבר האריך בזה מו"ר הגר"ש ישראלי

שהמוכר לא נחשב לפושע שלא גאל את
 ביתו מיד, כי מותר היה לדחות את הגאולה
 למועד מאוחר יותר.

ועי' חת"ס (הו"מ סי' מ"ב) שפסק כהנמו"י
 שאם פשע ולא התפלל בזמן ואח"כ נאנס
 תחילתו בפשיעה וסופו באונס ודינו כמיזד
 שאינו יכול להתפלל שתים.

עי"ש שהביא משו"ע (סי' תקל"ח ס"א)
 הוכחה הפוכה לכאורה:

"מי שהפך את זיתיו או שריה יינו בבור
 ואירע אונס או ששכח או **נתעצל** שהיה
 סבור שהיה יכול לשהות לאחר הרגל ולא
 נעשה קודם הרגל מאחר שהוא דבר
 האבד זולף וגומר".

מבואר אפוא שאפילו כשפשע ונתעצל
 ולבסוף נאנס נחשב לאנוס? ותירץ,
 שהעצלות נבעה מאומדנא מוטעית, שהוא
 סבר שזיתיו לא ייפסדו אם ימתין עם
 הפיתם לאחר המועד.

ד. ויש אולי למצוא פתח להיתר עפ"י מש"כ
 הרמב"ם (הל' כלאים פ"ב ה"ח): "בד"א בזמן
 שיש מקום לחשד, אבל בזמן שהדברים
 מראים שאין זה מדעתו של בעל השדה אלא
 מאליהן עלו אין מחייבין אותו למעט".

ולפי"ז צ"ל שאם היתה שדהו זרועה
 חטים ונמלך לזרעה שעורים שצריך
 להתליע ולהפוך זהו רק כאשר יש חשד
 שהוא מעונין בכלאים. אך כשרואים שאינו
 מעונין בכלאים אינו צריך להתליע ולהפוך.
 ואם בנ"ד, הסברה נותנת שהם אינם
 מעוניינים בתפוח"א, כי התערובת של
 תפוח"א בבטחות רק מפריעה להם, בפרט
 בשעת המיון.

מיהו מפשט דברי הרמב"ם בפ"ב ה"ט
 משמע שרק כאשר ניכר בעליל שהתערובת
 גורמת להפסד אין חשד, אך כשלא ניכר
 בעליל יש חשד. ומדברי הרע"ב בפ"ב מ"ה

שיש ביכולתם ליטול את היבול לעצמם. ומכיון שיש חשש שהפקר כזה לא ייעשה בלב שלם עדיפה המכירה לסוכן תפוז"א שהיא מכירה אמיתית. ואע"פ שיש עוררין על התועלת שבמכירה זו, אם היא מתירה את הכלאים, מכיון שיש גם סברה לומר שהם אנוסים שאינם יכולים להעסיק פועלים שיעקרו את הכלאים, נראה לסמוך על כך ולהתיר להם את המשך הגידול.

ב"ארץ חמדה" (מהדו"ק ח"ב סי"ב) בענין השבולת שועל והבקיא והסכים עמו הגרי"א הרצוג.

אך למעשה לא רצה הגר"ש ישראלי לסמוך על היתר זה כי לדעתו אם היניקה מעורבת לא מועילה המכירה. ועדיף לדעתו להפקיר את השדה.

אך כדי שיהיה זה הפקר אמיתי צריך להפקיר בפני שלושה אנשים שמחוץ לשוב

סימן כח

שורת תירס לשבירת רוח

שאלה

במושב גן אור שבחוף עזה, רוצים לשתול שורות של תירס בין הירקות (עגבניות ופלפלים) כדי לעצור את סופות החול המזיקות מאד לירקות. מה המרחק שחייבים להרחיק מהתירס?

תשובה

א. צ"ע אם תירס נחשב לתבואה או לירק. לדעת החזו"א הקטניות דינן כתבואה, וצריך להרחיק מהן בית רובע. אך דעת המשנ"ר (כלאים פ"ג מ"י) דזרעים כירק. וכן הכריע מו"ר הגר"ש ישראלי בספרו ארץ חמדה. ולפי"ז די בהרחקה של ו"ט.

אולם גם לדעת החזו"א, שתירס נחשב לתבואה, מכיון שהמדובר בשורה אחת של תירס בלבד, יש מקום לומר שהקלו בה ונתנו לה אולי דין ירק. (עי' לעיל סי' כ"ו אות א' שאולי רק בשדות גדולים יש לתירס דין תבואה).

ב. צ"ע אם שורה של תבואה דינה כשורה של ירק שמרחיקין ממנה רק ו"ט, או

דילמא לא התירו אלא בירק, אך בתבואה אפילו בשורה אחת צריך בית רובע כדי שדה. עין משנ"ר (פ"ג מ"ג) שהסתפק בזה. החזו"א סובר במקום אחד שצריך להרחיק ב"ר. אך במקום אחר סובר שבין מישר לשדה די בהרחקה של ד"א על ד"א (עי' חוקות שדה עמ' מ"ו, תלמי שדה אות ל"ג). וצ"ע מה הסברה להחמיר בשורה יותר מבמישר? ואולי מישר ניכר יותר משורה, וצ"ע.

ג. צ"ע אם שורת תירס זו, שנזרעה במטרה לעצור סופות חול, דינה ככל זריעה אחרת לאיסור כלאים, או שמא דינה דומה לזה של פשתן בסוף שדה תבואה, שאין דרך לזרוע את הפשתן שם, ומוכח שכל כוונתו לבדוק את שדהו בלבד (כלאים פ"ה מ"ז). לכאורה הדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש שם, שלרמב"ם מוכח שהפשתן אינו אלא לבדיקה ואף פה מותר. ולהרא"ש הפשתן מזיק לתבואה, ולכן מותר, אך בנד"ד, שהתירס אינו מזיק לירקות, יהיה אסור.